

Odpovědnost za porušení předpisů devizového práva

Ivana Pařízková*

I. OBECNÉ VYMEZENÍ POJMU ODPOVĚDNOST

Odpovědnost lze chápat v právu i mimo něj v několika smyslu, např. svědomitost, smysl pro plnění povinností, neporušování právních a jiných předpisů, chování se v rámci morálních i právních norem – odpovědnost primární. Problematika odpovědnosti patří k nejsložitějším institutům v právní vědě a názory na podstatu odpovědnosti i na řadu dílčích otázek jí se týkajících se velmi různí. Odpovědnost je mnohovýznamovým slovem, kde ve smyslu pozitivního vymezení, tzn. odpovídat za něco, můžeme definovat odpovědnost jako *povinnost snést zákonem stanovenou újmu v případě, že nastane zákonem stanovená skutečnost*. Tato povinnost snést újmu, popř. ta újma sama, se nazývá *sankce*. Sankce je tedy obecným a společným znakem odpovědnosti, ale i zde je třeba rozlišovat sankce v objektivním smyslu, tj. jako sankce hrozící obecně ze zákona a sankce subjektivní, tj. konkrétně sankce někomu uložena na základě zákona. Rozsah pojmu sankce není úplně jasný,¹ je jí nepochybně trest, či povinnost nahradit způsobenou škodu.

Skutečnost, která je právním důvodem odpovědnosti, je v odborné literatuře velmi často různě chápána a je tedy pojímána širěji. Někteří autoři za ni např. považují pouze porušení povinnosti, ale toto tvrzení platí pouze pro odpovědnost trestní, protože sám zákon někdy odpovědnosti nazývá případy, kdy sankce hrozí, aniž by byla porušena povinnost. Ale lze říct, že skutečností se rozumí i jiný zákonu odporující stav, jako je např. smlouva uzavřená k obejití zákona, anebo i objektivní skutečnost, poškozující někoho jiného.²

Odpovědnost má dva vzájemné aspekty, a to aktivní a retrospektivní, které jsou projevem člověka ke svým povinnostem, k očekávání společnosti, k normám a hodnotám, přičemž kladný vztah umožňuje napl-

nění obsahu aktivního chápání odpovědnosti a naopak záporný pak vyvolává nastoupení odpovědnosti retrospektivní. V množině odpovědností vycházejících z různých normativních systémů jako je např. morálka, politika, náboženství, atd., zaujímá jedno z prvních míst odpovědnost právní v oblasti právního normativního systému, tzn., že je kategorií společnou celému systému práva, kde platí jakýsi teoretický základ a ten je dále specifikován jednotlivými právními odvětvími. Rozlišujeme odpovědnost ústavní, správně právní, soukromoprávní trestní, mezinárodněprávní a pod. V rámci zákonnosti je odpovědnost považována za jednu z nejdůležitějších záruk.

Teorie rozlišuje odpovědnost v *širším slova smyslu* a *užším slova smyslu*. V širším pojetí je odpovědnost vymezena jako obsahová složka právního vztahu, která vzniká současně s primární povinností a vystupuje jako hrozba sankcí za porušení této primární povinnosti. Právně je odpovědný ten, komu hrozí sankce za porušení práva. Plní v podstatě funkci regulátora společenských vztahů preventivním působením. V užším pojetí je právní odpovědnost ztotožňována se sankční povinností, kdy je její vznik chápán jako bezprostřední následek porušení práva, kde odpovědnost spočívá v povinnosti nést následky tohoto porušení. Přičemž povinnost je charakterizována jako zákonem či právem stanovená nutnost chování a její splnění je garantováno specifickými právními prostředky např. státní donucení, uplatňování nepříznivých následků pro narušitele, atd.³

Odpovědnost vystupuje jako povinnost strpět sankce za porušení právní povinnosti stanovené právními normami, a to v rámci odpovědnosti právního vztahu. Je založena na vzniku nové sekundární povinnosti, která vzniká v důsledku zaviněného porušení původní povinnosti.

S pojmem odpovědnosti souvisí pojem *zavinění*.

* JUDr. Ivana Pařízková, Ph.D., Katedra správní vědy, správního práva a finančního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ KNAPP, V.: *Teorie práva*, Právnická fakulta zápačeské univerzity, 1994.

² FIALA, J., MATES, P., NOVÝ, K., PRŮCHA, P.: *Malá právníká encyklopedie*, Linde Praha a.s., 1994.

³ Srovnej: HARVÁNEK, J. A KOL.: *Teorie práva*, Masarykova univerzita, Brno 1998.

Zaviněním se rozumí psychický vztah toho, kdo se určitým způsobem chová, k výsledku jeho chování. Rozlišují se dvě formy zavinění a to úmyslné (dolus) a nedbalost (culpa), kde úmysl se zpravidla dělí na úmysl přímý (dolus directus) a nepřímý (dolus indirectus). Nedbalost se rozlišuje hrubá (culpa lata) a lehká (culpa levis), nebo popř. vědomá, která zhruba odpovídá nedbalosti hrubé a nedbalosti nevědomé, která v hrubých rysech odpovídá lehké nedbalosti.

Podíváme-li se na vztah odpovědnosti a zavinění tak rozlišujeme:

- a) *odpovědnost za zavinění* (odpovědnost subjektivní), která vyžaduje, aby vedle příčinné souvislosti mezi lidským chováním a jeho výsledkem, který je právním důvodem odpovědnosti, bylo dáno i zavinění, tzn. aby toto chování bylo zaviněné,
- b) *odpovědnost bez zřetele zavinění*, již se ten, komu sankce hrozí
 1. může ubránit jen důkazem a z důvodů stanovených zákonem (tzv. liberační důvod),
 2. anebo se jí nemůže ubránit vůbec tj. odpovědnost absolutní.

Právní odpovědnost má i své funkce, mezi které řadíme funkci reparační, satisfakční, preventivní a represivní.

Chceme-li se hlouběji zabývat otázkou odpovědnosti za porušení předpisů devizového práva musíme si nejdříve nutně uvědomit do které oblasti práva je zařadíme a dále bude nezbytné vymezit rozsah působnosti devizových předpisů a vysvětlit si základní a související pojmy.

II. DEVIZOVÉ PRÁVO

Devizové právo je důležitou součástí a pododvětvím Finančního práva, které můžeme charakterizovat jako soubor právních norem regulujících provádění peněžních operací se zahraničím a disponování zahraničními platebními prostředky, devizovými prostředky, jakož i s jinými hodnotami ve vztahu se zahraničím. Jde však o vymezení v určitém smyslu nepřesné tak, jako je složité přesně určit onu výše právního řádu, která by měla představovat devizové právo.⁴

Zjednodušeněji řečeno devizové právo je soubor právních předpisů, které upravují dispozice s hodnotami, jimiž je možné uhrazovat závazky do zahraničí (zejména prostředky cizích měn), a s některými dalšími hodnotami, souvisejícími s platebním a úvěrovým stykem se zahraničím.

Devizové právo není samostatným odvětvím právního řádu České republiky. Jedná se v podstatě o subsystém finančního práva v rámci jeho nefiskální části s výraznou rolí správních institutů, ale i institutů vlastních soukromému právu. V rámci devizového práva tradičně půjde o ingerenci státu do nakládání s hodnotami včetně tuzemských a zahraničních platebních prostředků, které ve vztahu se zahraničím mohou určitým způsobem ovlivnit zejména platební bilanci státu, hodnotu tuzemské měny a ekonomický model uplatňovaný ve daném státě.⁵

Nové devizové právo odpovídá podmínkám pro vyhlášení plně směnitelnosti koruny české podle článku VIII Dohody o Mezinárodním měnovém fondu a zároveň odpovídá i závazkům České republiky z Dohody o přidružení k Evropským společenstvím.⁶

Současně můžeme konstatovat, že devizové právo je rovněž významným nástrojem napomáhajícím k zamezení daňových úniků a i praní špinavých peněz získaných nelegální činností.

III. ROZSAH PŮSOBNOSTI DEVIZOVÉHO ZÁKONA

Dne 1. 10. 1995 nabyl účinnosti Devizový zákon z. č. 219/1995 Sb. v. vzpzd., který je právním předpisem upravujícím vztahy vznikající při nakládání s devizovými hodnotami a českou měnou ve vztahu k zahraničí přičemž tak vytváří právní rámec pro postupné dosažení úplné vnější směnitelnosti české měny. Pokud jde o směnitelnost měn při běžných mezinárodních platebních operacích dostává se tuzemská právní úprava do souladu s přijatými mezinárodními závazky. Dalšími právními předpisy, které regulují devizověprávní vztahy jsou:

- Zákon ČNR č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška ČNB a MF č. 261/1995 Sb., kterou se stanoví lhůty a způsoby plnění oznamovací povinnosti
- Opatření ČNB č. 1/2000 Sb., kterým se stanoví podmínky pro provádění některých obchodů s devizovými hodnotami pro devizová místa včetně postupu nakládání s padělanými a pozmeněnými peněžními prostředky
- Opatření ČNB č. 312/1996 Sb., kterým se stanoví postup bank a poboček zahraničních bank při uskutečňování úhrad do a ze zahraničí a vůči

⁴ MRKÝVKA, P.: Přednáška z Finančního práva, Právnická fakulta MU, Brno 2000.

⁵ MRKÝVKA, P.: Přednáška z Měnového a devizového práva, Právnická fakulta MU, Brno 2000.

⁶ BLECHOVÁ, E., NOVOTNÝ, P.: Devizový zákon a předpisy související Linde, Praha 1995.

cizozemcům a označování jejich účelu platebními tituly.⁷

Za základní charakteristické rysy devizového zákona lze označit:

1. úpravu pouze těch operací, které podléhají regulaci ze strany státu,
2. stejný přístup k devizovým hodnotám pro všechny osoby,
3. zrušení nabídkové povinnosti a zvýšení významu povinnosti oznamovací
4. liberalizaci přímých investic tuzemců v zahraničí, nákupů nemovitostí v zahraničí a přijímání finančních úvěrů od cizinců.

Můžeme říct, že stávající právní úprava devizového režimu

1. vychází ze zcela jiné koncepce než předchozí devizový zákon, a to jednak tím, že uvádí pouze ty operace, které budou dočasně podléhat regulaci. S přihlédnutím k měnovým zájmům se zachovává potřebný stupeň regulace nástrojů kapitálového, peněžního a finančního trhu a některých dalších operací. Omezujícími podmínkami je přitom nutnost zachovat dostatečnou regulaci nadměrného přílivu nebo odlivu kapitálu a to tak, aby nebyly neúměrně posilovány tlaky na kurz české koruny. Stávající podoba zákona preferuje využití nepřímých nástrojů regulace, které budou plošně uplatňovány formou opatření devizových orgánů. Možnost využití nepřímých nástrojů regulace je u přílivu zahraničního kapitálu formou výnosů z emise dluhopisů, finančních úvěrů a bankovních depozit a v oblasti finančního trhu. Pouze u nejcitlivějších položek kapitálového účtu je regulace zajišťována pomocí přímých nástrojů devizové povolení např. pro poskytování finančních úvěrů cizozemcům, nákup zahraničních cenných papírů tuzemci, přístup zahraničních cenných papírů na tuzemský kapitálový a finanční peněžní trh, devizová licence pro obchodování s devizovými hodnotami. Všechny ostatní operace jsou liberalizovány a není tudíž nutné je v zákoně zmiňovat. Jde o zákonnou úpravu, která staví českou měnu na úroveň ostatních směnitelných měn. Devizový zákon soustřeďuje regulační opatření do jedné právní normy, což zjednodušuje legislativní proces při další liberalizaci kapitálových operací v závislosti na měnovém a ekonomickém vývoji.
2. Vyrovnává přístup k devizám pro všechny osoby. Toto právo stejného přístupu k devizám se oproti dřívější právní úpravě nově rozšířilo, kde vedle právnických osob a jim na roveň postave-

ných osob – fyzické osoby – podnikatelé jsou dále rozšířeny o osoby fyzické.

3. Umožňuje se odkup zůstatků české měny cizozemcům.
4. Zrušuje se nabídková povinnost a současně je umožněno volné zřizování devizových účtů u tuzemských bank.
5. Úvolňují se přímé investice tuzemců v zahraničí, nákupy nemovitostí v zahraničí a přijímání finančních úvěrů od cizozemců.
6. Klade se velký důraz na oznamovací povinnost, která by měla dát spolehlivé informace nutné nejen pro analýzu vývoje platební bilance, ale i příčin tohoto vývoje a zefektivnit fungování zákona o zamezení praní špinavých peněz.
7. Předpokládá se povinnost bank a ostatních devizových míst zkoumat, zda jimi prováděné úhrady klientů jsou v souladu s devizovým zákonem.

Samozřejmě žádná právní norma jež stanovuje konkrétní povinnosti a oprávnění se nemůže obejít bez vymezení principů dodržování stanovených pravidel chování včetně oprávnění a uplatňování postupů kontrolních orgánů a v neposlední řadě i možnostmi sankcionování jednotlivých subjektů devizového zákona za zjištěná porušení jeho ustanovení. Devizový zákon tuto problematiku řeší v části třetí nazvané „Devizová kontrola“.

IV. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Mezi základní pojmy devizového zákona patří určení statutu osob (tzn. tuzemec a cizozemec), pojem devizový orgán, devizové hodnoty, devizové místo a také pojem obchod, investice a poskytování peněžních služeb v souvislosti s tímto právním předpisem.

TUZEMEC A CIZOZEMEC

Pro určení statutu osob, které podléhají devizovému režimu, tuzemců a cizozemců, je u fyzických osob rozhodující místo trvalého pobytu a u právnických osob jejich sídlo. Za tuzemce devizový zákon považuje i organizační složku tuzemce v zahraničí. Všechny ostatní fyzické a právnické osoby jsou cizozemci, přičemž cizozemcem je i organizační složka cizozemce v tuzemsku.

Devizověprávní rozlišení osob na tuzemce a cizozemce je důležité pro stanovení jejich práv a povinností vyplývajících z devizových předpisů, neboť ty většinou určují rozdílná práva a povinnosti pro tuzemce a cizozemce.⁸

⁷ MRKÝVKA, P.: Přednáška z Měnového a devizového práva, Právnická fakulta MU, Brno 2000.

⁸ Zákon č. 219/1995 Sb., v. zpzd., devizový zákon.

Zvláštní postavení v okruhu tuzemců mají tzv. **devizová místa**, která jsou novým pojmem v našem devizovém právu a částečně nahrazují pojem „devizová banka“ z předcházející úpravy. Devizovým místem může být:

- banka s povolením působit jako banka včetně devizové licence opravňující ji k devizovým operacím,
- **nebankovní subjekt** s devizovou licencí k provádění devizových obchodů ve vymezeném rozsahu (např. nebankovní směnárny, obchodník s cennými papíry, investiční společnosti, Česká pošta, apod.).

Je patrné, že k získání statutu devizového místa je třeba buď autorizace v rámci bankovního dohledu nebo udělení licence podle devizového zákona. Získání statutu devizového místa nemění nic na postavení v rámci statutu cizozemce nebo tuzemce. Devizovým místem může být i pobočka zahraniční banky s povolením působit jako pobočka zahraniční banky podle zákona o bankách, avšak nadále se jedná o subjekt mající sídlo mimo území České republiky, tedy o cizozemce.

Nebankovní subjekt se může stát devizovým místem jen v případě, že provádění obchodů s devizovými hodnotami nebo poskytování určitých peněžních služeb je předmětem jeho podnikání. To znamená, že tyto obchody či operace musí představovat činnost soustavnou, samostatnou, provozovanou vlastním jménem a na vlastní odpovědnost, prováděnou za účelem dosažení zisku. Devizové místo nemusí pokrývat veškeré devizové operace a devizová licence se může omezit jen na určité obchody s devizovými hodnotami.

Devizová licence je jedním z nástrojů přímé regulace devizových operací veřejnou mocí. O udělení devizové licence rozhoduje devizový orgán, do jehož působnosti žadatel náleží. Osoba nebo organizační jednotka ucházející se o licenci musí podat příslušnému devizovému orgánu žádost, která je v podstatě návrhem na zahájení správního řízení. Na udělení devizové licence není právní nárok. Při rozhodování o devizové licenci devizový orgán zohlední zejména vývoj devizového hospodářství a platební bilance České republiky. Náležitostí rozhodnutí o devizové licenci odpovídají náležitostem správního rozhodnutí.

Licence je nepřenosná, je vydána výhradně na jiné než žadatele a nepřechází ani na právního nástupce.⁹

Za devizová místa se považují:

- a) banka se sídlem v tuzemsku nebo pobočka zahraniční banky, které jsou oprávněny provádět obchody s devizovými hodnotami nebo platební styk ve vztahu k zahraničí,

- b) osoba, které byla udělena devizová licence k provádění obchodu s devizovými hodnotami nebo poskytování peněžních služeb,
- c) osoba, které byla podle živnostenského zákona udělena koncese a vydána koncesní listina pro směnárenskou činnost.

DEVIZOVÝ ORGÁN

Devizovými orgány jsou orgány státu, které jsou nadány určitou pravomocí a působností, jsou jimi na základě zákona jednak Ministerstvo financí České republiky a Česká národní banka. Oba tyto orgány jsou vybaveny přibližně stejnou pravomocí, liší se však svojí působností. Rozhodovací a kontrolní pravomoc a působnost Ministerstva financí ČR je směřována vůči všem subjektům, u kterých existuje přímá vazba na státní rozpočet, zatímco Česká národní banka ji vykonává vůči všem ostatním subjektům – fyzickým a právníkům osobám, tzn. ostatním tuzemcům a cizozemcům.

Kontrolní funkci plní i orgány celní správy – celní úřady, které vykonávají kontrolu dovozu a vývozu peněžních prostředků, cestovních šeků a zlata.¹⁰

DEVIZOVÉ HODNOTY

Mezi základní devizové hodnoty zahrnuje devizový zákon:

- peněžní prostředky v cizí měně, a to jak v hotovosti, tak na účtech (na účtech i v jiných zúčtovacích jednotkách, pokud jsou na nich účty vedeny),
- zahraniční cenné papíry a
- zlato.

Dále se k devizovým hodnotám počítá i penězi ocenitelná práva a závazky od nich odvozená, tzv. finanční deriváty např. opce.

Při zkoumání odpovědnosti za porušení devizových předpisů je třeba si také ve stručnosti charakterizovat práva a povinnosti tuzemců a cizozemců, jakožto i možnosti obchodů a operací na základě devizového zákona.

Povinnosti tuzemce rozděluje devizový zákon na:

1. oznamovací povinnost
2. transferovou povinnost
3. depozitní povinnost
4. jiné povinnosti

⁹ MRKÝVKA, P.: Přednáška z Finančního práva, Právnická fakulta MU, 2000.

¹⁰ BAKEŠ, M.: Finanční právo, 2. přepracované a rozšířené vydání, C.H. Beck, Praha 1999.

OZNAMOVACÍ POVINNOST

Tuzemec a cizozemec jsou povinni oznámit skutečnosti, týkající se dovozu a vývozu peněžních prostředků v české a cizí měně, cestovních šeků, zlata a zlatých mincí a to buď přímo devizovému orgánu nebo prostřednictvím devizového místa nebo celního úřadu a to ve lhůtě a způsobem stanoveným v prováděcí vyhlášce České národní banky a Ministerstva financí č. 261/1995 Sb. V části čtvrté této vyhlášky je také upravena oznamovací povinnost v cestovním styku.

TRANSFEROVÁ POVINNOST

Transferová povinnost je charakterizována jako povinnost tuzemců převádět nebo dovážet nabyté peněžní prostředky v české i cizí měně po úhradě poplatků, daní a dalších výloh spojených s jejich nabytím do tuzemska.

DEPOZITNÍ POVINNOST

Tuto povinnost devizový zákon upravuje pouze rámcově. Okruh osob, na něž se depozitní povinnost vztahuje a její podmínky vyhláší svým opatřením, vydaným v dohodě s Ministerstvem financí, Česká národní banka. Tato povinnost spočívá v tom, že určité procento objemu peněžních prostředků ze zákonem stanovených operací po určité době musí být převedeno na zvláštní účet, přičemž po dobu trvání depozitní povinnosti nemohou osoby s peněžními prostředky takto uloženými volně nakládat.

JINÉ POVINNOSTI

V ustanoveních devizového zákona o jiných povinnostech se stanoví, že bezhotovostní zahraniční platební styk může být prováděn pouze prostřednictvím oprávněných devizových míst. Tuzemci a cizozemci jsou např. povinni předkládat devizovému místu platné devizové povolení jestliže se podle devizového zákona vyžaduje a na vyžádání doklady prokazující účel požadované úhrady, dále tuzemci i cizozemci jsou rovněž povinni na výzvu devizového místa označit účel úhrady došlé ze zahraničí v případě, že není účel uveden. Další povinností, která se vztahuje jak na tuzemce tak i cizozemce je povinnost poskytnout při devizové kontrole potřebnou součinnost devizovému orgánu, který kontrolu provádí.

Devizová místa jsou povinna oznámit příslušnému devizovému orgánu porušení devizových předpisů nebo podezření, že se konkrétní osoba dopouští porušování devizových předpisů. Za porušení devizových předpisů se mimo jiné považuje i neplnění oznamovací povinnosti, nepředložení devizového povolení nebo jiných dokladů, předkládaných na výzvu devizového místa.

Po tomto vymezení základních pojmů se dále bu-

deme zabývat devizovou kontrolou, povinnostmi kontrolovaných osob a postupem devizových orgánů při zjištění porušení devizových předpisů, včetně důsledků ukládaných za tato zjištění.

V. ODPOVĚDNOST ZA PORUŠENÍ PŘEDPISŮ DEVIZOVÉHO PRÁVA V USTANOVENÍCH DEVIZOVÉHO ZÁKONA

DEVIZOVÁ KONTROLA

Devizovou kontrolou se rozumí devizová kontrola vykonávaná v rámci působnosti devizových orgánů, kontrola dovozu a vývozu bankovek a mincí a plnění ohlašovací povinnosti vykonávaná celními orgány. Kontrola podmínek nakládání s devizovými hodnotami a dodržování dalších povinností plynoucích z devizověprávních předpisů je ale také vykonávána devizovými místy vůči jejich klientům.

Úprava devizové kontroly vykonávané devizovými orgány obsažená v devizovém zákoně je speciální úpravou k zákonu o státní kontrole (z. č. 552/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Pro postupy celních orgánů devizovou kontrolou se rozumí devizová kontrola vykonávaná v rámci jejich kontroly plnění devizověprávních povinností platí devizový zákon se subsidiárním použitím celního zákona (z. č. 13/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Devizová kontrola je rovněž prováděna soukromoprávními subjekty, a to devizovými místy, kdy se jedná o realizaci práv a povinností devizového místa při operacích s peněžními prostředky. Devizové místo prověřuje existenci a řádnost devizového povolení před provedením operace, je-li k ní povolení třeba, dále jsou to oprávnění k provedení zdokladování účelu devizové operace s použitím opatřením ČNB z. č. 311/1996 Sb. Pokud devizové místo zjistí nesrovnalosti v povolení nebo dokladech, operaci neprovede. Při zjištění nedostatků v rámci devizové kontroly devizový orgán vyzve příslušnou osobu k nápravě nedostatků a stanoví jí příslušnou lhůtu, případně ji přikáže ukončit nepovolenou činnost.

Devizové orgány jsou oprávněny k vynucení dodržování devizových předpisů užití i sankcí, a to buď nepeněžité povahy:

- zrušení devizového povolení
- omezení devizové licence
- pozastavení devizové licence
- odejmutí devizové licence nebo peněžité – pokuty, jejíž výše může činit v určitých případech porušení devizového předpisu až 50% částky spojené s porušením předpisu nebo až do 50.000.000,- Kč.¹¹

¹¹ MRKÝVKA, P.: Přednáška z Finančního práva, Právnická fakulta MU, 2000.

Kontrolními orgány v rámci prováděné devizové kontroly se rozumí devizový orgán, který je oprávněn vyžadovat otěrbnou součinnost kontrolovaných osob, a to zejména předložení požadovaných dokladů a vysvětlení. Při provádění kontroly na místě se vztahy mezi devizovým orgánem a kontrolovanými osobami řídí jak jsem zmínila výše zákonem č. 552/1992 Sb., o státní kontrole, v z pzd., pokud devizový zákon nestanoví jinak. Ustanovení části třetí tohoto zákona specifikuje základní pravidla kontrolní činnosti – kontrolní řád, kterým se řídí postup kontroly a vztahy mezi kontrolními orgány, právníckými a fyzickými osobami při kontrole prováděné:

- a) z vlastního podnětu kontrolních orgánů,
- b) na základě dožadání zvláštními zákony k tomu oprávněných státních orgánů např. z.č. 141/1961 Sb., trestní řízení soudní, v z pzd., které je důležité pro šetření případů porušení povinností stanovených devizovým zákonem s ohledem na možné spáchání trestného činu podle § 146 trestního zákona
- c) v dalších případech, pokud tak stanoví zvláštní zákon.

Kontrolované osoby jsou povinny mimo jiném poskytnout kontrolním orgánům potřebnou součinnost a kontrolní pracovníci jsou při provádění kontroly oprávněni:

- a) vstupovat do objektů, zařízení a provozů, na pozemky a do jiných prostor kontrolovaných osob, pokud souvisí s předmětem kontroly, nedotknutelnost obydlí je zaručena,
- b) požadovat na kontrolovaných osobách, aby ve stanovených lhůtách předložili originální doklady a další písemnosti, záznamy dat na paměťových médiích prostředků výpočetní techniky, jejich výpisy a zdrojové kódy programů, vzorky výrobků nebo jiné zboží,
- c) seznamovat se s utajovanými skutečnostmi, prokáží-li se osvědčením pro příslušný stupeň utajení těchto skutečností, vydaným podle zvláštního zákona,
- d) požadovat po kontrolovaných osobách poskytnutí pravdivých a úplných informací o zjišťovaných a souvisejících skutečnostech,
- e) zajišťovat v odůvodněných případech doklady, jejich převzetí musí kontrolované osobě písemně potrdit a ponechat jí kopie převzatých dokladů,
- f) požadovat, aby kontrolované osoby podaly ve stanovené lhůtě písemnou zprávu o odstranění zjištěných nedostatků,
- g) v případech stanovených tímto zákonem ukládat pořádkové pokuty,

- h) používat telekomunikační zařízení kontrolovaných osob v případech, kdy jejich použití je nezbytné pro zabezpečení kontroly.

Povinností kontrolních pracovníků je zjistit při kontrole skutečný stav věci. Kontrolní zjištění jsou kontrolní pracovníci povinni prokázat doklady. Zjistí-li devizový orgán, že došlo k porušení devizových předpisů, stanoví osobě, které je porušila, přiměřenou lhůtu k odstranění nedostatků nebo jí přikáže ukončit nepovolenou činnost. Za porušení devizových předpisů se podle devizového zákona považuje i překročení rozsahu povolení nebo nedodržení podmínek stanovených v devizové licenci, koncesní listině ke směnářské činnosti nebo v devizovém povolení. Při zjištění porušení devizových předpisů jsou devizové orgány oprávněny jak jsem již zmínila výše, a to ukládat opatření k nápravě a pokuty, odstupňované podle závažnosti a povahy porušení – zrušit devizové povolení, omezit, pozastavit či odejmout devizovou licenci, navrhnout pozastavení nebo zrušení koncesní listiny ke směnářské činnosti, a dále uložit peněžitou pokutu stanovenou procentní sazbou z částky již se nedovolené jednání týká. Účelem této formy sankce je zejména adekvátně postihnout objemově významné nedovolené transakce, u kterých by v případě pevně stanovené maximální výše pokuty bylo výhodnější nedovolenou transakci provést s tím, že se při tomto nedovoleném jednání vyplatí pokutu uhradit.¹²

Proti rozhodnutí devizového orgánu o sankci za porušení devizových předpisů lze podat opravný prostředek. Při zjištění porušení devizových předpisů bankou postupuje ČNB podle zákona č. 21/1992 Sb., o bankách v z pzd., kde je v stanoveno, že činnost bank podléhá bankovnímu dohledu vykonávanému ČNB a rovněž jsou zde stanoveny sankce, podle povahy zjištěného nedostatku. Devizový zákon v § 23 stanoví, že osobě, která porušila devizové předpisy, devizový orgán uloží pokutu, a to:

- a) při nesplnění oznamovací povinnosti včetně uvedení nepravdivých nebo neúplných údajů nebo povinnosti poskytovat součinnost devizovému orgánu při výkonu devizové kontroly až do výše 1 milionu Kč,
- b) při nesplnění povinnosti podle § 6 až do výše 50 % nepřevedené částky,
- c) při nesplnění depozitní povinnosti až do výše 0,3 % částky povinného depozita za každý kalendářní den neplnění depozitní povinnosti,
- d) nesplní-li povinná osoba ve stanovené lhůtě opatření k nápravě, jež jí bylo podle tohoto zákona uloženo, až do výše 1 milionu Kč,
- e) při jiném jednání v rozporu s devizovými předpisy až do výše 50 % částky, již se nedovolené jednání týká,

¹² BAKEŠ, M.: Finanční právo 2. přepracované a rozšířené vydání, C.H. Beck, Praha 1999.

- f) při jednání v rozporu s devizovými předpisy, kdy nelze zjistit výši částky, jíž se nedovolené jednání týká, až do výše 50 milionů Kč.¹³

Při souběhu porušení devizových předpisů podle písmen a) až f) může být pokuta uložena za každé porušení devizových předpisů samostatně, a to i jedním rozhodnutím. Pokutu lze uložit do jednoho roku ode dne, kdy bylo porušení devizových předpisů zjištěno, nejpozději však do pěti let ode dne, kdy k porušení devizových předpisů došlo. Při určení výše pokuty se přihlíží zejména k rozsahu, způsobu a době trvání porušení devizových předpisů. Uložená pokuta je příjmem státního rozpočtu České republiky a je splatná do 30 dnů ode dne, kdy rozhodnutí o uložení pokuty nabylo právní moci. Pokutu v době její splatnosti vybírá devizový orgán, který pokutu uložil. Vymáhání pokuty zajišťuje finanční úřad podle zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, vzpzd.

Rovněž celní úřady jsou oprávněny při zjištění porušení devizových předpisů při vývozu a dovozu peněžních prostředků a při nesplnění oznamovací povinnosti ukládat peněžitou pokutu. Zjistí-li celní úřad porušení devizových předpisů, může osobě, která se ho dopustila uložit pokutu:

- do výše 10% z částky dovážených nebo vyvážených peněžních prostředků v případě dovozu nebo vývozu peněžních prostředků bez devizového povolení, potvrzení nebo jiného vyžadovaného dokladu,
- do výše jednoho miliónu korun v případě nesplnění oznamovací povinnosti.¹⁴

Porušení devizových předpisů projednává celní orgán, v jehož územním obvodu došlo porušení těchto předpisů, ale ten jej může postoupit k projednání celnímu úřadu, v jehož územním obvodu má tuzemec trvalý pobyt. Pokuta jejíž výše nepřesahuje 5.000,-Kč může být uložena v blokovém řízení, za podmínky, že je spolehlivě zjištěno porušení devizových předpisů a pokud je osoba, která se jejich porušení dopustila, ochotna na místě pokutu zaplatit. Proti uložení pokuty v blokovém řízení se nelze odvolat.

VI. MIMOŘÁDNÁ OPATŘENÍ V DEVIZOVÉM HOSPODÁŘSTVÍ

Ochrana měny a ekonomického systému vyžaduje v mimořádných případech razantní zásahy státu do

jinak liberálního nakládání s devizovými hodnotami. Tyto zásahy předpokládá devizovým zákonem mají dvojitou formu, a to:

- stanovení depozitní povinnosti
- vyhlášení nouzového stavu v devizovém hospodářství.

Depozitní povinnost je zákonem stanovená povinnost osob držet v zájmu stability měny po určité době na zvláštním účtu banky v tuzemsku stanovené procento objemu peněžních prostředků, přičemž tuto povinnost lze uvalit jen v případech taxativně vymezených devizovým zákonem. Po dobu trvání depozitní povinnosti nemohou osoby, na něž se depozitní povinnost vztahuje s peněžními prostředky uloženými na zvláštních účtech volně nakládat, včetně převedení práva na jejich výplatu (inkaso) na jinou osobu.

V rámci tzv. balíčkových opatření na začátku roku 1997 byla ministerstvem hospodářství stanovena depozitní povinnost při dovozu zboží ze zahraničí, avšak se nejednalo o depozitní povinnost podle devizového zákona.

Nouzový stav vyhláší vláda formou pouhého oznámení v hromadných sdělovacích prostředcích. Obsahem nouzového stavu v devizovém hospodářství je zákaz taxativně uvedených operací. Za nouzový stav se považuje bezprostřední a vážné ohrožení platební schopnosti České republiky vůči zahraničí nebo vnitřní měnové rovnováhy.¹⁵

Úprava trestněprávního postihu porušování devizového zákona v době nouzového stavu v devizovém hospodářství je zakotvena v § 146 trestního zákona, jako trestný čin ohrožení devizového hospodářství, kde se stanoví:

Kdo v době nouzového stavu v devizovém hospodářství poruší zákazy, které jsou stanoveny devizovým zákonem pro nouzový stav v devizovém hospodářství a vztahují se na vyhlášený nouzový stav, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až šest let.¹⁶

SLOVO ZÁVĚREM

Otázka odpovědnosti se stává stále důležitějším institutem, neboť je jednou ze záruk zákonnosti a jako takové budou tyto velmi důkladně posuzovány v souvislosti se začleněním České republiky do evropského společenství.

¹³ Zákon č. 219/1995 Sb. devizový zákon, vzpzd.

¹⁴ Zákon č. 219/1995 Sb., vzpzd., devizový zákon.

¹⁵ MRKÝVKA, P.: Přednáška z Měnového a devizového práva, Právnická fakulta MU, 2000.

¹⁶ Zákon č. 140/1961 Sb., vzpzd., trestní zákon.